

KALEVANRINTEEN OSAYLEISKAAVA-ALUEEN JA SEN RAKENNUSTEN HISTORIAA



Sisällysluettelo

Johdanto	2
1. Perustiedot	2
1.1 Alueen ominaispiirteet osana Kalevan kaupunginosaa	2
1.2 Historiallinen tausta	3
1.3 Rakennuskannan ikä ja kuvaus	3
2. Kaupunkikuvallinen maisemahistoria	3
2.1 Alueen tie-/katuverkon historiaa	3
2.2 Asemakaavoituksen historia	3
2.3 Kaupunkikuvan tarkastelu	3
3. Olemassa olevat arvot	4
4. Kohdekohtaiset selvitykset	5
4.1 Tursonkatu 6 (830-3)	5
4.2 Takojankatu 2 (833-6)	6
4.3 Takojankatu 4 (833-8)	6
4.4 Takojankatu 13 / Sammonkatu 52 (832-4)	7
4.5 Takojankatu 15 (832-5)	7
4.6 Sammonkatu 54 (832-6)	7
4.7 Sammonkatu 64 (835-15)	8
4.8 Sammonkatu 66 a (885-2)	8
4.9 Rakennusten sijaintikartta	9

Johdanto

Kalevanrinteen historiaselvitys on katsaus alueen maankäytön ja rakennusten historian. Tarkastelussa on selvitetty mm. teiden sijaintipaikkoja 1600-luvulta lähtien sekä rakennusten käyttöhistoriaa 1950-luvulta lähtien. Tutkittu alue sijaitsee Tampereen keskustasta noin kaksi kilometriä kaakkoon, Kalevanharjun pohjoispuolella.

Selvitys on tehty Kalevanrinteen osayleiskaavaa varten. Tarkoitus on selvittää millä kaava-alueen vanhoista rakennuksista on rakennushistoriallista arvoa ja jotka siten tulisi huomioida maankäytön suunnittelussa erityisesti.

Selvitys on tehty Tampereen kaupungin Infratuotannon suunnittelupalveluiden yleiskaavayksikössä Pirkanmaan maakuntamuseon aloitteesta.

1. Perustiedot

1.1 Alueen ominaispiirteet osana Kalevan kaupunginosaa

Kaava-alue on alusta asti ollut muuhun Kalevaan nähden rakenteeltaan ja rakennuksiltaan erilainen. Teollisuusalue on alunperin palvellut laajempaa joukkoa kuin vain Kalevan väestöä, joten se on ollut toiminnallisesti erillinen. Myöhemmin alueelle on tullut myös lähiasukkaita palvelevia toimintoja.

1.2 Historiallinen tausta

Osayleiskaava-alueella sijaitseva Kalevanharjun teollisuusalue käsittää alueen, joka rajoittuu Sammonkatuun, Hervannan valtavyöhykseen, Kalevanharjuun sekä ns. Kiinanmuurin kortteliin.

Vielä 1890-luvulla alue oli karjan laidunmaana. Vuosisadan lopussa kaupunki päätti antaa alueen maat vuokralle kaupunkilaisten viljelyspalstoiksi. Alue oli rautatieasemalta lähtien umpimetsää kunnes metsä kaadettiin vuoden 1906 tienoilla Hippoksen kohdalle saakka, alue otettiin viljelyskäyttöön ja sitä alettiin kutsua Tammelan vainioksi. Koska maaperä oli savista, alueelle perustettiin useita tiilitehtaita sekä asuntoja tehtaiden työntekijöille. Vielä sotien jälkeen Tammelan vainioilla oli toiminnassa kaksi tiilitehdasta. Sammonkadun pohjoispuolella sijainnut alueen viimeinen tiilitehdas lopetti toimintansa 1965.

Ensimmäiset asuinrakennukset alueella oli rakennettu 1900-luvun alkupuolella. Ennen 1940-lukua alueella asui noin 100 asukasta, joista suurin osa oli tiilitehtaiden työntekijöitä. Laajempi asuntorakentaminen Kalevanrinteen alueelle käynnistyi heti sotien jälkeen asuntopulan paineessa. Täyskunnalliset, yhteensä 240 hellahuonetta käsittäneet puiset ns. pikatalot valmistuivat Kalevantien varteen vuosina 1945-47. Tarkoituksena oli pystyttää tilapäisiksi tarkoitettuja taloja, joiden käyttöajaksi suunniteltiin kymmentä vuotta. Asuntopulan hellittäessä ne jäivät sosiaaliasunnoiksi, joita alettiin purkaa vasta 1970-luvulla, viimeinen rakennus purettiin vuonna 1995.

1950-luvun lopulla alkoi Sammonkadun alkupään nopea asuntorakentaminen. Vuoteen 1960 mennessä oli Sammonkadun molemmat puolet Kaupinkadulle asti rakennettu täyteen 4-8-kerroksisia asuintaloja.

Kalevanrinteen teollisuusalueelle ensimmäiseksi tulleet yritykset olivat 50-luvulla kenkätehdas, leipomo sekä erilaisia autokorjaamoita, työpajoja ja valimoita. Takojankatu 8:ssa toimi vuoteen 1953 asti pinta-alaltaan noin 1,0 ha:n suuruinen Kalevanharjun kaatopaikka. Uusia huoltamoita ja pienteollisuustaloja rakennettiin myös 60- ja 70-luvuilla.

Alueen itäosaan valmistuivat vierekkäin ja lähes samanaikaisesti Tampereen ensimmäiset automarketit, Kaihari-Center ja Sokos-market v. 1970. Automarkettien etuna olivat laajat maksuttomat pysäköintitilat, mutta tämä etu kapeni sitä mukaa kuin keskustan uusiin tavaratalorakennuksiin varattiin omat, verraten avarat pysäköintitilat.

Teollisuustoiminnan loppuminen tai sen siirtyminen muualle alkoi 80-luvulla, jolloin vanhoja teollisuustiloja alettiin pikku hiljaa muuttaa myymälä- ja toimistotiloiksi.

Vanhan teollisuusalueen ensimmäiset 11 asuinkiinteistöä valmistuivat Sarvijaakonkadun varteen 90-luvun puolivälissä. Kiinteistöjen tontit olivat aiemmin olleet rakentamatonta metsää. Alueen seuraavat asuinrakennukset ovat alkaneet rakentua vuodesta 2008 lähtien asemakaavamuutoksen myötä Sammonkadun, Tursonkadun ja Takojankadun väliselle alueelle. Uudelleen rakentuvassa korttelissa toimi alunperin mm. autokorjaamo, Tampereen Tiivisteteollisuus Oy, Puriste Oy, valimo sekä leipomo.

1.3 Rakennuskannan ikä ja kuvaus

Suurin osa, 54 % kaava-alueen rakennuksista on rakennettu 1950- ja 60-luvuilla. Teollisuustilojen rakentaminen 50-luvulla noudatti funktionalismin periaatteita, sillä niiden kohdalla taloudellinen tehokkuus yhtyi funktionalismin tunnukseseen, jonka mukaan tarkoituksenmukainen on kaunista. Uudet 50-luvun teollisuusrakennukset olivat siten suoralinjaisia rapattuja rakennuksia. 60-luvulla rakennetut teollisuus- ja toimistorakennukset olivat pääasiassa punatiilisiä, 3-4 kerroksisia ja usein nauhaikkunoin varustettuja.

1970- ja 80-luvuilla uudisrakentamista oli melko vähän, mutta vanhoihin rakennuksiin tehtiin tuolloin runsaasti tila- ja julkisivumuutoksia tilojen käyttötarkoitusten muuttuessa.

Elementtirakentaminen yleistyi 1970-luvulla ja siitä eteenpäin uudet rakennukset olivatkin elementtirakenteisia. 1980-luvulta eteenpäin alueen julkisivuissa alettiin käyttää yhä enenevässä määrin lasia ja teräsprofiliia.

1990-luvulla rakentamisen tahti taas kiihtyi. Tuolloin rakennettiin 28 % alueen nykyisestä rakennuskannasta.

Alueen asuinrakennukset ovat pääosin elementtirakenteisia, 5-8 kerroksisia rakennuksia jotka edustavat 1990- ja 2000-lukujen perustyyliä.

2. Kaupunkikuvallinen maisemahistoria

2.1 Alueen tie-/katuverkon historiaa

Alueen tiestön historiaa on voitu seurata 1650-luvulle, jolloin Kalevanharjun rinteellä kulki kirkkotienä tunnettu tie Tampereelta Messukylän kautta Kangasalle. Kalevantieltä oli 1700-luvun loppupuoliskolla useampia yhteyksiä pohjoiseen. Nykyisen Sammonkadun hahmotelma sekä pohjois-eteläsuuntaisten teiden/polkujen verkosto alkoi näkyä selvästi aivan 1900-luvun alussa. Karttojen perusteella vaikuttaa siltä, että Tursonkatu sekä Takojankatu olivat nykyisellä paikallaan viimeistään vuonna 1908. 1950-luvun puolivälissä alettiin rakentaa Sammonkatua, joka oli siihen saakka ollut peltojen läpi kulkeva ura "ei mihinkään", korkeintaan tiilitehtaille.

2.2 Asemakaavoituksen historia

Vuonna 1922 järjestettiin Suomen suurisuuntaisin asemakaavakilpailu, joka koski Tampereen itäisiä kaupunginosa eli Tammelan vainioita. Ensimmäistä palkintoa kilpailussa ei annettu, mutta toisen sijan jakoivat Carolus Lindberg ja Birger Brunila. Brunilan yleiskaava valmistui 1924, mutta sitä ei koskaan virallisesti vahvistettu. Itäisten alueiden yleisasemakaava vahvistettiin alkuvuodesta 1938 ja ensimmäinen asemakaava alueelle saatiin vuonna 1940. Kaava noudatti funktionalismin avoimuuden periaatetta eli umpikorttelirakenteesta luovuttiin ja yhdensuuntaiset talorivit avasivat korttelit auringon valolle. Elis Kaalamo teki lopullisen kaavan Birger Brunilan ehdotusten pohjalta.

1940-luvulla todettiin myös tarve kaavoittaa järjestelmällisesti tontteja teollisuudelle aiemmin sinne tänne pystytettyjen tiilitehtaiden lisäksi. Hyvien liikenneyhteyksiensä takia sopivaksi teollisuusalueen sijoituspaikaksi todettiin Kalevanharjun pohjoispuoli ja kaavoitustyö laitettiin vireille jatkaen Sammonkadun kaavoitusta itään. Rautatien puuttumisesta huolimatta teollisuustonteilla oli kysyntää, sillä pienteollisuudelle riittivät juuri noihin aikoihin parantuneet autokuljetukset. Ensimmäisenä vahvistettiin Sammonkadun ja Takojankadun välisen alueen asemakaava 50-luvun alussa. Osa alueen asemakaavamääräyksistä perustui tuolloin voimassa olleeseen kaupungin rakennusjärjestykseen.

2.3 Kaupunkikuvan tarkastelu

Sammonkadun kaupunkikuvaa rytmittävät kadun pohjoispuolella korkeat, pääty kadulle päin sijoittuvat lamellitilat, joiden välissä on matalia liikerakennuksia. Tämä alue edustaa hyvin selkeää funktionalistista kaavoitusperinnettä, joka on toteutunut yhtenäisellä tavalla. Kadun eteläpuolella kaupunkikuva on kaava-alueen kohdalla hajanainen. Alueen länsipuolella kaupunkikuvaan kuuluu kilpailun perusteella rakennettu komea Kalevankartanon kerrostalokortteli, jonka muodostavat Sammonkadun varressa sijaitsevat yksikerroksiset liikerakennukset, niiden takana olevat viisi pistetaloa ja laajan, vihreän pihan ympärille ryhmittyvät nelikerroksiset, kapearunkoiset rakennukset; ns. Kiinanmuuri. Sen viimeinen osa valmistui v. 1960. Tästä rakennuskompleksista kaava-alueeseen vaikuttavat ensisijaisesti pistetalot ja idänpuoleisen lamellin pääty, joka rajaa alueen ympäristöstään. Kaava-alueen koilliskulmassa Sammonkadun pohjoispuolella sijaitsee arkkitehtikilpailun tuloksena vuonna 1965 valmistunut Kari Virran ja Timo Penttilän suunnittelema Tampereen kauppaoppilaitos. Se on kansainvälisiä vaikutteita sisältävä, suomalaista modernismia edustava rakennuskokonaisuus, jonka alkuperäisyysaste on suuri. Sen vaikutus kaava-alueeseen on merkittävä. Kauppaoppilaitosta on käsitelty tarkemmin Tampereen kantakaupungin rakennuskulttuuri 1998 - teoksessa, joten se on jätetty tästä selvityksestä pois.

Sammonkadun kaupunkikuva on teollisuusalueita lukuun ottamatta hyvin säännönmukainen ja se antaa voimakkaan vaikutelman järjestelmällisestä suunnittelusta ja rakentamisesta.

3. Olemassa olevat arvot

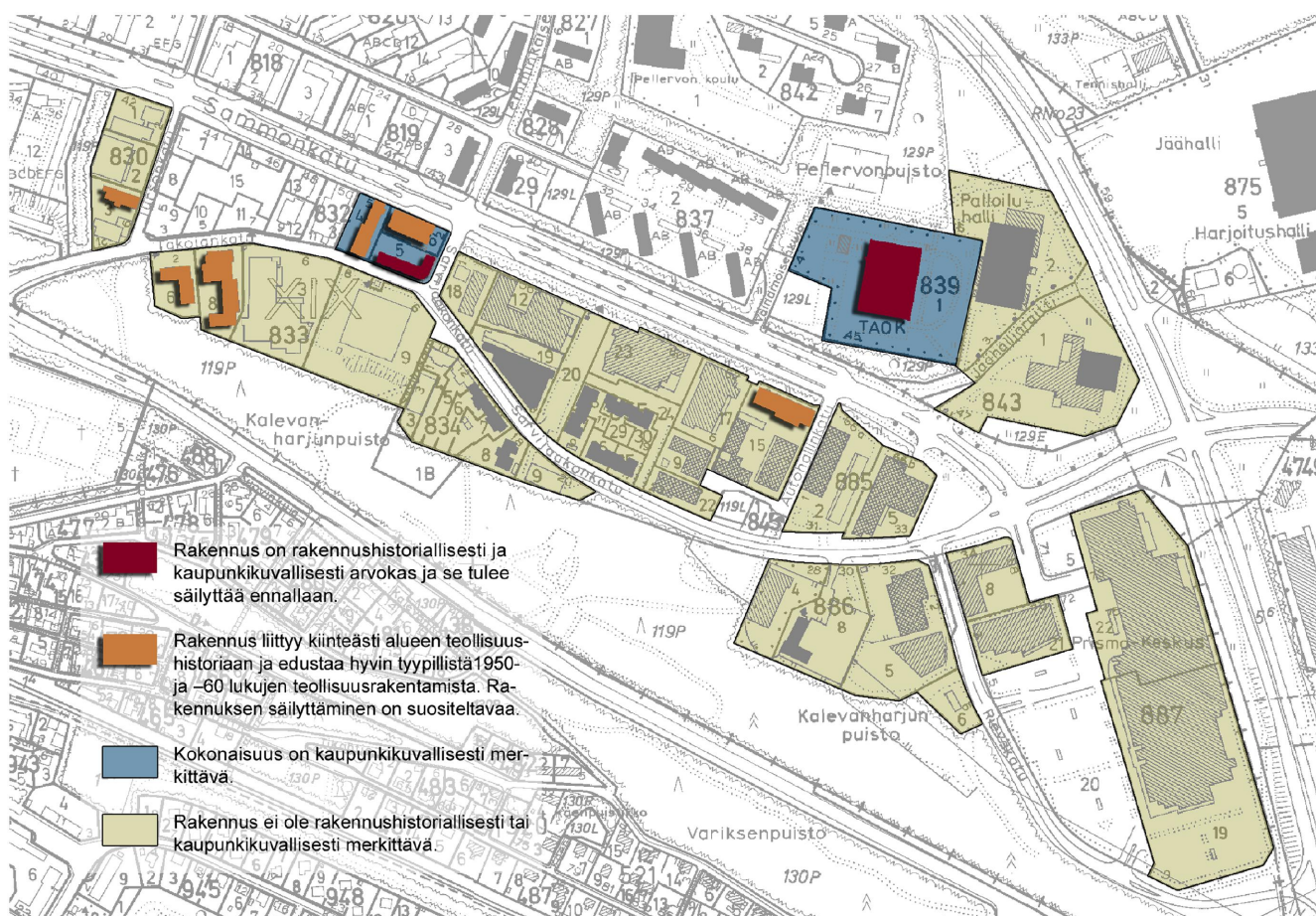
Kaleva edustaa funktionalismin tehokasta, mutta avointa kaupunkimaista rakennetta. Kaava-alue poikkeaa Sammonkadun pohjoispuolella olevasta asuntoalueesta paitsi käyttötarkoituksensa myös pienimittakaavaisuutensa vuoksi. Nykyinen käyttö ja kaupunkirakenne ei ole enää taloudellista, vaikka alue onkin monen erilaisen pienyrityksen käytössä.

Alueen rakennukset edustivat siis alunperinkin teollisuusrakennusten perustasoa. Vuosien varrella monien rakennusten ulkoasua ja sisätiloja on muutettu niin moneen kertaan, että voidaan katsoa alueella olevan vain muutama rakennushistoriallisesti tai kaupunkikuvallisesti arvokas kohde.

Alla olevassa kartassa alueen rakennuskanta on jaettu kolmeen luokkaan riippuen rakennusten rakennushistoriallisesta tai kaupunkikuvallisesta arvosta. Mukaan on liitetty myös suositus rakennusten säilyttämisestä.

Alueen rakennushistoriallisesti arvokkaimmat rakennukset ovat Sammonkadun varressa sijaitseva kauppaoppilaitos sekä Takojankatu 15:ssä sijaitseva 1953 valmistunut Jokelan kenkätehdas. Molemmat ovat myös kaupunkikuvallisesti merkittäviä. Kauppaoppilaitos hallitsee Sammonkadun katukuvaa voimakkaasti ja Jokelan kenkätehdas muodostaa kahdella viereisellä tontilla sijaitsevien rapattujen pienteollisuustalojen kanssa kauniin kokonaisuuden.

Lisäksi alueella on kuusi –50- ja –60-luvuilla rakennettua teollisuusrakennusta jotka ovat kauniita aikansa teollisuusrakentamisen edustajia. Näiden rakennusten säilyttäminen on suositeltavaa.



Arvokartta Kalevanrinteen osayleiskaava-alueen rakennuskannasta

4. Kohdekohtaiset selvitykset

4.1 Tursonkatu 6 (830-3)

Kaksikerroksinen Aarne Majamaan suunnittelema pienteollisuustalo Huhti rakennettiin vuonna 1962. Rakennusta korotettiin yhdellä kerroksella vuonna 1978 ja kerrosten väliset seinäkaistat päällystettiin punaisella profiilipelillä. Korotuksessa käytettiin samanlaisia ikkunoita kuin alkuperäisessä rakennuksessa. Rakennukseen tehtiin uusia, yksikerroksisia laajennuksia useampaan otteeseen 70-luvulla. Vuonna 1984 yksikerroksiset laajennusosat purettiin ja tontin Takojankadun puoleiseen päähän rakennettiin 3-4 kerroksinen, elementtirakenteinen pienteollisuustalo. 1990 rakennukseen 1 tehtiin julkisivumuutos, jossa aiemmin asennetut punaiset profiilipellit vaihdettiin valkoisiin kivirouhepintaisiin levyihin. Rakennuksen alkuperäisistä julkisivuväreistä ei ole tietoa, joten on vaikea arvioida päädyttiinkö julkisivumuutoksessa takaisin alkuperäiseen värytykseen. Ulkonäöltään rakennus on kuitenkin säilynyt erittäin hyvin alkuperäisen ilmeensä.

Rakennuksessa on sijainnut mm. Pienteollisuustalo Huhdin tehdassaleja, laastitehdas, toimistoja, huonekaluliike, painoliike ja kenkätehdas.



4.2 Takojankatu 2 (833-6)

Orvo Leiniön vuonna 1955 kirjapainoksi suunnittelemaan Takojankatu 2:n rakennukseen tuli kellarikerros, kaksi maanpäällistä kerrosta sekä koko rakennuksen mittainen käyttöullakko. Kymmenen vuotta myöhemmin, vuonna 1965 rakennusta laajennettiin etelään kaksikerroksisella lisäsiivellä Aarne Jokisen suunnitelmien mukaisesti. Laajennukseen tuli mm. toimisto- ja varastotiloja. Laajennusosassa 50-luvun ikkuna-aukotus muuttui nauhaikkunoiksi, mutta julkisivumateriaali säilyi paikallaan punatiilenä. Kattomuoto muuttui harjakatosta piiloharjaksi. Painotalotoiminnan loputtua 1980-luvun lopussa painosaleja muutettiin toimistotiloiksi. Paloportaita lukuun ottamatta muutokset eivät näy julkisivuissa. Nykyisin rakennus on pääosin toimistokäytössä.



4.3 Takojankatu 4 (833-8)

Takojankatu 4 rakennettiin alun perin Rauta- ja peltiteosten liike Harjusen tehdasrakennukseksi vuonna 1963. Hankkeen suunnittelijana oli Eero Helenius. Rakennusta laajennettiin kaksikerroksisena Takojankadun suuntaisesti 1988, jolloin suunnittelijana toimi Arkkitehtuuri- ja sisustusliike Niemi & Rantanen. Laajennusosaan sijoitettiin mm. työhuoneita, varastoja sekä neuvottelu- ja saunatilat. Julkisivumateriaaliksi tuli tiilielementti ja lasi. Uudistetussa kiinteistössä aloitti toimintansa Tampereen Lattiatyö Oy. Myöhemmin kiinteistössä on tehty jonkin verran sisätilamuutoksia, jotka eivät kuitenkaan näy ulospäin.



4.4 Takojankatu 13 / Sammonkatu 52 (832-4)

Vuonna 1952 rakennettu Sammonkatu 52 on yksi alueen vanhimmista teollisuusrakennuksista. Sen suunnitteli Väinö Salmela. Rakennus on 2,5-kerroksinen, suorakaiteen muotoinen rapattu tiilirakennus. Rakennuksen ensimmäinen osa valmistui Sammonkadun varteen ja siinä sijaitsi työtiloja, sosiaalitilat ja omistajan asunto. Myöhemmin rakennusta jatkettiin hieman leveämmällä rungolla Takojankadulle asti. Laajennuksen myötä saatiin valoisia työtiloja kun ikkunoita tehtiin myös etelänpuoleiseen julkisivuun. Ullakko oli kokonaan käyttöullakkona. Asuntopäädystä ikkunat ovat ajalle tyypillisesti melko pienet, mutta halliosassa ikkunat ovat isokokoiset ja pieniruutuiset. Rakennusta alettiin muuttaa osittain toimistotiloiksi 1980-luvun lopulla. Tällöin rakennettiin ullakolle myös neuvottelu- ja saunatilat. Vuosien varrella rakennuksessa on toiminut mm. huonekaluliikkeen työ- ja värjäystilat, myymälöitä, toimistoja, silkkipaino ja Valokeskus Oy:n tehdas- ja varastotiloja. Muutoksista huolimatta rakennus on säilynyt ulkoasultaan mainoskylttejä lukuun ottamatta lähes muuttumattomana. Se on julkisivuineen ja mittasuhteineen kaunis aikansa edustaja.



4.5 Takojankatu 15 (832-5)

Takojankadun ja Sarvijaakonkadun risteykseen valmistui pyöreäjulkisivuinen Jokelan kenkätehtaan tehdasrakennus v. 1953 jonka oli suunnitellut R.T.Liuha. Alun perin rakennus oli kaksikerroksinen ja käsitti vain kaarteeseen ja lyhyen suoran osan Takojankadun varressa. Pohjakerroksessa sijaitsivat leikkuuosasto, sosiaalitalat sekä varasto. Toisessa kerroksessa olivat johtajan huone, konttori ja tehdashalli. Vuonna 1960 rakennusta jatkettiin Takojankadun suuntaan, korotettiin yhdellä kerroksella ja pääovi Takojankadun puolelta poistettiin. Sarvijaakonkadun varteen tehtiin laajennus vuonna 1989. Molemmat laajennukset on erotettu vanhasta rakennuksesta julkisivusta ulkonevilla, muuta rakennusta korkeammilla porrashuoneaiheilla. Pohja- ja ensimmäisen kerroksen ikkunat noudattavat kaikkialla alkuperäisiä ruutuikkunoita. Korotuskerroksessa ikkunat ovat yksinkertaisia ja ne muodostavat julkisivuun nauha-aiheen. Kaareva julkisivu muodostaa merkittävän näkymäpääteen etenkin Sarvijaakonkatua pitkin tultaessa. Laajennuksista huolimatta rakennuksesta on muodostunut kaunis kokonaisuus jolla voidaan katsoa olevan rakennuskulttuurillista arvoa.

Kenkätehtaan lopetettua toimintansa rakennuksessa on toiminut mm. mattotehdas sekä toimistoja.



4.6 Sammonkatu 54 (832-6)

Väinö Salmelan suunnittelema teollisuusrakennus valmistui Sammonkadun ja Sarvijaakonkadun kulmaukseen vuonna 1959. Rakennuksen kellarikerroksessa sijaitsivat rauta- ja levyvarasto sekä sosiaalitalat. Ensimmäinen ja toinen kerros olivat yhtenäistä työtilaa ja ullakko toimi varastona. Rakennusta laajennettiin yksitasoisella laajennuksella Sammonkadun varteen 1960-luvulla. 1970-luvun alussa Sarvijaakonkadun puolelle rakennettiin vanhaan runkoon kiinni Pentti Heinin suunnittelema yksikerroksinen halliosa. Katto- ja julkisivumateriaalit ovat säilyneet alkuperäisen kaltaisina ja rakennukset muodostavat etenkin Sammonkadun puolella selkeän kokonaisuuden.



4.7 Sammonkatu 64 (835-15)

Holger Böökin suunnittelema kolmikerroksinen varasto- ja pienteollisuushalli valmistui Sammonkadun varteen vuonna 1962. Rakennuksessa oli ajalle tyypillisesti nauhaikkunat ja alakerrassa isoilla ikkunoilla varustetut myymälätilat. Julkisivuissa käytettiin aaltomineriittiä ja punaista tiiltä. Vaikka rakennuksessa olevat toiminnot ovat muuttuneet useasti, on sen ulkoasu kuitenkin säilynyt hyvin ennallaan.

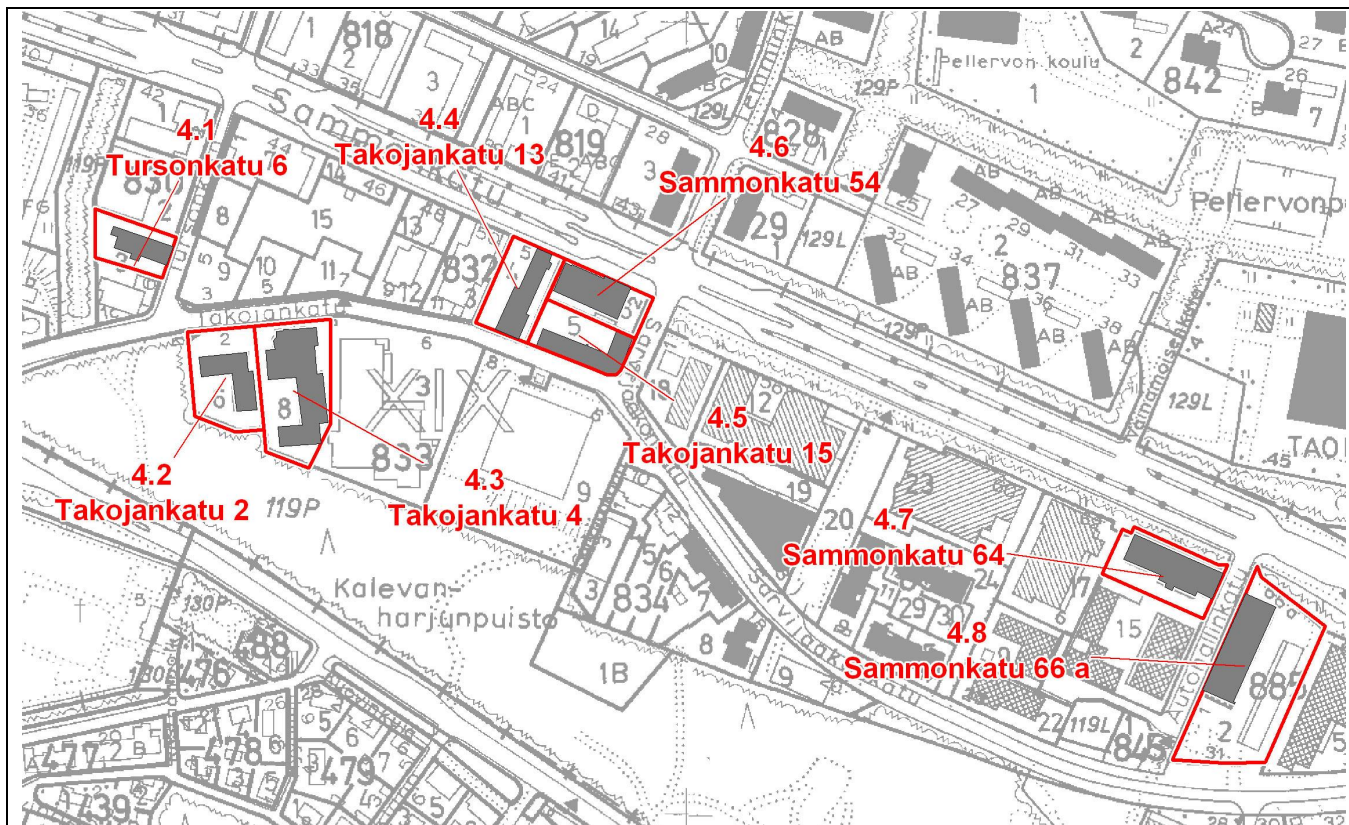


4.8 Sammonkatu 66 a (885-2)

Eero Heleniuksen suunnittelema A.Roihu Oy:n kenkätehdas valmistui Sammonkatu 66:een vuonna 1962. Rakennuksen alaosa oli punaista tiiltä, yläosa ikkunoita ja aaltomineriittiä. Rakennukseen tehtiin tilamuutoksia vuonna 1985, jolloin rakennukseen tuli autoliike. Samalla sen itäpuolelle rakennettiin teräsprofiilipeltinen hallirakennus. Alkuperäinen rakennus on säilynyt hyvin tilamuutoksista huolimatta.



4.9 Rakennusten sijaintikartta



Rakennusten sijainti kaava-alueella